

Levenslang in een fout gezin

Bijna zeventig jaar na de Tweede Wereldoorlog is de scheidslijn tussen goed en fout nog steeds scherp. Het speelt in diverse situaties, zoals bij Dodenherdenking. Hoe lang nog?

door Anne Boer
anneboer@destentor.nl

De bevrijding in 1945 betekende voor collaborateurs het begin van 'hun' oorlog. Een eenzame strijd, want vrouwen en kinderen van NSB'ers zwenen over hun ervaringen, vaak een levenslang. Dat heeft geleid tot trauma's en een reeks menselijke tragedies. Historicus Zonneke Matthée uit Leiden beschrijft ze in haar boek *Verzwegen Levens*, dat 24 april wordt gepresenteerd in het Verzetsmuseum in Amsterdam. Het leven was na de oorlog overzichtelijk. Je was goed of je was fout geweest. Maar hoe fout was je als kind van 8 als jouw ouders lid waren van de NSB en jij van de Jeugdstorm. „Kinderen van foute ouders konden niet kiezen. Zij werden gestraft voor de keuzes van hun ouders”, zegt Matthée. Ze sprak met elf echtgenotes en acht dochters van NSB'ers, geboren tussen 1916 en 1940, die ze met

veel moeite wist op te sporen. Een van de vrouwen zegt: „Mijn vader had een hekel aan Engeland vanwege de Boerenoorlog. Daardoor ben ik natuurlijk toch op een bepaald spoor gezet.” Een ander vertelt: „Mijn ouders zijn in 1936 lid geworden van de NSB omdat het slecht ging op de zaak. Ze dachten, als Mussert (oprichter en leider NSB-red.) de leiding krijgt, zal het hier beter worden.” De vader van een van de vrouwen was voorzitter van de Oranjevereniging in Rotterdam. Hij vond het, volgens zijn dochter, juist getuigen van vaderlandsliefde om lid van de NSB te worden. Toen de Duitsers binnenvielen was hij eerst heel boos. Hij werd opgepakt en zat vijf dagen vast. Dat leidde tot een omslag, volgens zijn dochter. „De Staat der Nederlanden had ons uit de maatschappij gezet. We werden gewoon als vijanden behandeld. Daar was geen reden voor en dat hadden we zeker niet verdiend. Toen de Duitse soldaten binnen marcheerden, kon hij ze niet meer als vijanden zien.” De verhalen die Matthée optekent, getuigen van een zware last, onbegrip, twijfel en angst en

Leden van de Jeugdstorm, een nauw aan de NSB verbonden nationaal-socialistische jeugdorganisatie, dansen om de meiboom. foto archief ANP

schaamte. „Met niemand konden we over onze achtergrond praten. Altijd moesten we op onze hoede zijn. Het taboe op fout leeft nog steeds voort. Het drama houdt nooit op.” Dat geldt vooral voor degenen die kind waren, daardoor weinig begrepen van de keuze van hun ouders en vaak werden meegezogen in de ellende die zou volgen. In de jaren voor en ook tijdens de oorlog werden ze gepest en uitgesloten door hun omgeving. Na Dolle Dinsdag - in september 1944 - sloegen NSB-vrouwen en hun kinderen massaal op de vlucht. Sommigen zwierven ruim een half jaar door Duitsland. Kinderen waren getuige of zelfs slachtoffer van wreed oorlogsgeweld. Na de oorlog werden NSB'ers massaal opgepakt, ook hun vrouwen en kinderen. De kinderen werden meestal gescheiden van hun ouders en opgesloten in kindertehuizen of ondergebracht in pleeggezinnen.

Annette (1940) werd na de bevrijding bij haar moeder weggehaald en in een kinderkamp gezet. „Als je zo gestraft wordt, dan ben je ofwel een verschrikkelijk kind of je ouders hebben iets gedaan wat heel erg is. Daar was ik me voor het eerst van bewust.” Ook zij vond het allerergste dat ze er nooit openlijk over kon praten. „Met niemand. Ik denk dat dit wegstoppen het zwaarst van alles is geweest.” Een ander zegt: „Je hield je mond er over. Dus eigenlijk heb ik in mijn leven nooit echt eerlijk kunnen zijn tegen iemand.” Een derde: „Ik dacht, ik los het zelf wel op, maar je lost het niet alleen op. Na de zoveelste mislukte relatie heb ik toch maar hulp gevraagd.” Het oorlogsverleden beïnvloedt hun levens. „In alles wat je doet. Het blijft doorspelen in je hele denken en doen.” Met daarbij de voortdurende last van eigen schuld dikke bult, waarin ook de kinderen zijn gaan geloven. Sophie (1931) kreeg bijles tijdens de oorlogsjaren. Als 'keurkind' werd ze gehersenspoeld, besefte ze nu. Ze kreeg te horen hoe slecht de joden waren, hoe Hitler alles had gered en hoe geweldig de Germanen waren. „Ik had alleen maar geleerd dat joden vreselijk slecht waren.” Uit de verhalen blijkt dat de last na de oorlog leidt

NSB-vrouwen worden afgevoerd. Na de bevrijding kwamen ruim 150.000 NSB-aanhangers (waaronder 50.000 vrouwen) in interneringskampen terecht. foto archief ANP

tot veel stukgelopen relaties en huwelijken, zelfmoorden en afsluiting van de samenleving. Een vrouw (1916) leeft al jaren in totale afzondering. Ze wil niemand zien. Een ander zegt: „Ik ben niet voor niets ongetrouwd gebleven. Ik had een relatieprobleem naar de maatschappij toe.” Opvallend veel vrouwen kozen voor een relatie in 'eigen kring', met een ex-NSB'er. Hoe fout was ik omdat ik koos voor het Duitse Rode Kruis en tot hulpverpleegster werd opgeleid, vraagt een van de vrouwen zich nog steeds af. „Na de oorlog werd mij gevraagd of ik er spijt van had. Waar moet ik spijt van hebben. Ik heb nooit iets anders gedaan dan mensen helpen. Ik heb anderhalf jaar vast gezeten en ik wist niet waarom.”

Uit de interviews blijkt dat voor een deel van de echtgenotes de ideologie van de NSB niet belangrijk was en ze er inhoudelijk ook weinig over wisten. Schaamte- en schuldgevoel zijn nooit verdwenen. „Je bent schuldig als kind, dat is je wel ingepeperd natuurlijk. Ik ging me als schuldig gedragen. Omdat ik dacht: als ik wat schuldiger ben dan ik echt ben zijn m'n ouders minder schuldig. Dan dragen we het samen.” Een ander zegt: „Mijn schuldgevoel werd steeds groter. Ik liep soms hele dagen te huilen. Mijn man kon mij niet helpen.” Na een poging tot zelfmoord besluit deze vrouw in 2000 hulp te zoeken. „Nu ga ik elke week naar een psychiater, maar de last van mijn schuld blijft zwaar om te dragen.” De Bevrijding is door de meesten nooit gevierd. „Dat is namelijk niet de bevrijding die ik meegemaakt heb. Mijn bevrijding was dat mijn moeder ons kwam ophalen en dat we naar huis gingen. Maar dat was een stiekeme bevrijding. Want daar waren geen vlaggen bij of zoiets.” Voor veel vrouwen en kinderen uit een NSB-nest is de zon nooit meer gaan schijnen. „Nu heb ik het een plekje gegeven en dan denk ik: de wereld is niet verbeterd sinds de oorlog. Het is alleen maar slechter geworden.”

VERZWEGEN LEVENS

- Geschiedkundige Zonneke Matthée (1944) - onderzoeker aan het Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Genocide- en Holocauststudies (NIOD) - sprak met een twintigtal vrouwen. De gesprekken zijn opgenomen, worden opgeslagen in het archief van Atria, het kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis in Amsterdam en zijn pas 10 tot 15 jaar na het overlijden van betrokkenen in te zien.
- Het zijn volgens Matthée te weinig gesprekken om conclusies te trekken. „Het levert wel meer inzicht op in keuzen, ervaringen en persoonlijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Het maakt het mogelijk genuanceerder te kijken naar de oorlog en ook wat er daarna gebeurde.”
- Ze hoopt dat de levensverhalen die ze heeft opgetekend een stimulans zijn voor verder onderzoek. „Eigenlijk staat dit hele onderwerp nog in de kinderschoenen.” Veel tijd is er niet meer, aangezien de meeste betrokkenen die nog leven al op hoge leeftijd zijn.
- Eerder deed Matthée onderzoek naar de vraag waarom vrouwen bewust voor de NSB kozen. Ze spitte hiervoor 175 dossiers uit de Bijzondere Rechtspleging door. In 2007 verscheen daarover haar boek *Voor Volk en Vaderland, Vrouwen in de NSB 1931-1948*.
- Een algemene les kan ze zeker trekken. „Het leven kan alleen achterwaarts begrepen worden, maar moet voorwaarts worden geleefd”, citeert ze de Deense filosoof Søren Kierkegaard (1813-1855).

Historicus Zonneke Matthée. foto Henriette van der Linden

Verzwegen Levens

Vrouwen uit een fout gezin, 408 bladzijden, ISBN 978 90 5429 350 7, uitgeverij Conserve, Schoorl, € 24,99

‘We kunnen niet eindeloos met het vingertje blijven wijzen’

Ze denkt lang na voordat ze antwoord geeft. Maar zegt dan beslist: „De huidige situatie in Nederland baart me best zorgen. Er zijn veel parallellen met de periode voor de Tweede Wereldoorlog. We zitten in een economische crisis en de politieke onverschilligheid is groot. We leven in een ideologieloze tijd. Helaas blijkt steeds maar weer dat de wereld weinig leert van de geschiedenis. Nooit meer een Holocaust riep iedereen na de oorlog, maar we maken elkaar nog steeds af. Ook onze regering heeft blijkbaar weinig geleerd. Je kunt in een crisis alles kapot bezuinigen, maar ook stimuleren. Een man als Wilders profiteert daar van. Hij krijgt veel kiezers

achter zich omdat ze bang zijn en hopen dat hij er voor kan zorgen dat het beter wordt.” Met haar boek met levensverhalen van vrouwen en dochters van NSB'ers wil historicus Zonneke Matthée een ban breken. „De kwestie goed of fout is nog steeds erg actueel. Wij Nederlanders vinden het heel erg lastig om te gaan met mensen die in de oorlog van heel erg fout tot gewoon fout zijn geweest. Er heeft zich later nooit een verzoening voorgedaan en het is heel lang niet bespreekbaar geweest. Vergeven is iets anders dan vergeten. Nog steeds leidt dit onderwerp tot flinke ruzies en spanningen. Ook bij wetenschappers.” Elk jaar is er ophef rond Dodenherdenking en Bevrijdingsdag, zoals in Vorden waar het Comité 4 mei omgekomen Duitse soldaten in de plaatselijke dodenherdenking wilde betrekken en in Culemborg. „Toen Grimbert Rost van Tonningen vorig jaar tijdens dodenherdenking in Culemborg zou spreken over zijn moeilijke jeugd als zoon van een vooraanstaand NSB'er, werd de voorzitter van de Oranjevereniging zelfs bedreigd. Terwijl Grimbert op dat moment zijn intense medeleven wil betuigen met de meer dan 100.000 Joodse slachtoffers die vaak op beestachtige wijze werden vermoord. Gelukkig was de voorzitter van de Oranjevereniging standvastig en kon hij zijn rede uitspreken.” Matthée heeft de weerstand zelf ook ervaren toen ze begon aan haar boek over vrouwen en dochters van NSB'ers. „Er is geprobeerd het tegen te houden. Er waren mensen die geen verhalen met foute vrouwen in dearchieven willen. Degene die dat het hardst riep is er nu juist blij mee en zal tij-

dens de boekpresentatie vertellen over haar weerstand. Soms lijkt het wel of we allemaal heel tolerant zijn in Nederland, maar binnenshuis wordt toch echt anders gesproken dan naar buiten toe. Maar we mogen dat deel van de geschiedenis niet wegpoetsen. Dan ontstaat een vertekend beeld. „Dat het boek in het Verzetsmuseum ten doop wordt gehouden, ziet ze als een belangrijke stap. „Dat was tien jaar geleden nog niet mogelijk geweest. Langzaam maar zeker ontstaat er meer nuance in de geschiedschrijving en ik hoop dat ik daar mijn bijdrage aan lever. Het taboe moet er af. We kunnen niet eindeloos met de vinger blijven wijzen. En wat zou je zelf doen in een bepaalde situatie? Wat ik mis is begrip voor de omstandigheden waarin mensen bepaalde keuzes maken. Ik kan alleen hopen dat ik, als het er op aan komt, de goede keuze maak.” Zonneke Matthée, die naar eigen zeggen niet het type is om niets te doen, heeft al weer een ander onderzoek in haar hoofd. Naar de rol van verpleegsters die werkten voor het Duitse Rode Kruis. Ook daar is weinig over bekend. Behalve dat deze verpleegsters na de oorlog ook zijn opgepakt vanwege heulen met de vijand. Het Verzetsmuseum breidt in oktober uit met een permanente kinderexpositie (9 tot 14 jaar) over de bezettingsjaren.